

СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття описує складові компоненти професійної компетентності майбутнього викладача філологічних спеціальностей. Уточнено поняття «компетенція» та «компетентність». Описано компетентності, що входять до складу професійної компетентності майбутніх викладачів філологічних спеціальностей і формуються під час їхнього навчання у вищій школі. Професійна компетентність майбутнього викладача філологічних спеціальностей складається з таких компетентностей, як мовна, комунікативна, літературна, культурна, педагогічна, психологічна, методична, інформаційна, самоосвітня.

Ключові слова: професійна компетентність; викладачі філологічних спеціальностей; мовна компетентність; професійна компетентність викладача філологічних спеціальностей; методична компетентність.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У рамках зміни освітньої парадигми сучасного українського навчального середовища компетентнісний підхід є найбільш ефективним методом, запровадженням євро-пейськими країнами, де цей підхід служить основним показником якісних результатів навчання. Ця тенденція змусила всі університети змінювати навчальні програми, впроваджуючи певні дескриптори того, що випускники повинні знати і вміти робити, щоб задовольнити вимоги роботодавців. Таким чином, концепція університетської освіти зазнала значних змін з метою підготовки студентів закладів вищої освіти до активної професійної діяльності, що є засобом індивідуального саморозвитку випускників, і абсолютно неможлива без сформованої професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема компетентнісно-орієнтованої освіти та питання формування певних компетенцій були предметом багатьох досліджень, що проводилися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Професійна компетентність викладачів іноземної мови була предметом дослідження таких вчених, як

А. Бердичевський, О. Бермус, О. Боліна, Д. Демченко, О. Іскандерова, С. Козак, А. Хуторський, О. Малихін, А. Маркова, О. Прозорова, Дж. Равен, О. Семенов, М. Вачевський, І. Зимня та ін.

Метою статті є виокремлення основних складників професійної компетентності майбутніх викладачів філологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на велику кількість статей і наукових праць, присвячених формуванню компетенцій, усе ще існує плутанина між двома термінами «компетенції» і «компетентність». Словник української мови стверджує, що «компетенція» означає добре знання чогось або референтних термінів будь-якої організації, установи чи особи. Термін «компетентність» означає особисту особливість засвоєної, обізнаної, кваліфікованої та досвідченої людини, або повноважної особи [4].

Психолог Дж. Равен визначає «компетентність» як здатність конкретної людини ефективно здійснювати певні дії у предметній області, включаючи вузькі знання предмета, навички конкретного суб'єкта, способи мислення і розуміння відповідальності за свої дії [8].

І. Зимня розглядає компетентність як особистий досвід соціального та професійного життя людини, заснований на знаннях [1].

А. Хуторський розглядає «компетенцію» у системі загальної освіти, як набір особистих взаємопов'язаних якостей, що відображають специфічні вимоги до освіти випускників. Ці вимоги відіграють роль заздалегідь визначеної соціальної норми освітньої підготовки студента для ефективної участі у певній галузі. Вчений визначає «компетентність» як володіння відповідною «компетенцією», включаючи їх особисте ставлення до компетенції та суб'єкта діяльності, пов'язаного з професійною освітою. Як зазначає А. Хуторський, компетентність – це сукупність особистісних якостей студента (ціннісно-сміслові орієнтації, знання, навички, здібності), які зумовлені досвідом його діяльності в конкретній соціально і особисто важливій сфері [6].

Оксфордський словник визначає компетентність як здатність робити щось успішне або ефективно, наприклад, курси для підвищення компетентності персоналу [7].

Словник Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics визначає компетентність як здатність студента застосовувати різні види базових навичок у ситуаціях, які часто зустрічаються у повсякденному житті [9, с. 105].

Беручи до уваги усі вищезазначені визначення, ми вважаємо, що «компетентність» – це здатність людини ефективно виконувати свої професійні завдання, що співпадає у значенні з «компетенцією». «Компетенція» використовується в наших дослідженнях як невід’ємна частина компетентності. Говорячи про професійну компетентність майбутніх викладачів філологічних дисциплін, ми використовуємо визначення А. Маркової, яка стверджує, що вчительську діяльність можна назвати професійною компетентною, якщо вона демонструє високий рівень педагогічної діяльності, педагогічної комунікації та особистісних якостей, які допомагають досягти позитивних результатів у навчанні та освіті.

Автори словника Longman Dictionary of Language Learning і Applied Linguistics дають визначення поняттям «освіта заснована на компетентностях» і «викладання мови на основі компетентностей». Перше поняття включає набір результатів, які впливають з аналізу завдань, які учні повинні виконувати в реальних життєвих ситуаціях. Друге поняття – це застосування принципів компетентісної освіти до викладання мови, яке широко використовується для розробки та викладання програм навчання мови, орієнтованих на роботу та виживання для дорослих. Вважається, що освіта, спрямована на формування компетентностей, покращує якість викладання та навчання через фокус на результатах навчання [9, с. 105]. Навчання мови, спрямоване на формування компетентностей, останнім часом стало темою багатьох досліджень, які проводили як вчені, так і практикуючі вчителі.

На нашу думку, ядром професійної компетентності викладача філологічних спеціальностей є якість його мовної підготовки, тобто *мовна компетентність*. Вона включає комплекс знань про мову як соціальне явище і систему, що постійно розвивається, взаємозв’язок мови з розумом, культурою і соціальним розвитком навичок людей, які працюють з мовними навичками, професійно-педагогічної та дослідницької діяльності, здатністю відображення мови. Мовна компетентність також передбачає оволодіння мовною системою рівнів фонетики, лексики, морфології, синтаксису і текстової стилістики, аналіз природи тексту та сутності стилю особистої мовленнєвої творчості студента.

Таким чином, формування мовної компетентності тісно пов’язане з розвитком *мовленнєвої компетентності*, одночасно засвоюючи усі види мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння та письмо. Необхідність впровадження комунікативного підходу для викладання всіх гуманітарних та філологічних дисциплін, зменшення мовної культури в суспільстві вимагає формування якісної *комунікативної*

компетентності майбутніх учителів філології [3]. Викладач філологічних дисциплін має бути не тільки експертом у лінгвістичних законах і літературних тонкощах, але й майстром слова, експресивного читання, риториком, чия мова правильна, логічна і переконлива. Важливо також використовувати такі засоби, як жести, міміка, хода, інтонація, звучність, чітка і виразна мова, різні тони голосу тощо.

Викладач філологічних дисциплін має вправлятися у застосуванні мови та літератури, що підкреслює важливість фольклору та *літературної компетентності*. Знання літератури та фольклору мови в їх історичному розвитку та сучасному етапі дасть викладачу навички здійснювати лінгвістичну інтерпретацію художнього тексту, оцінювати їх художню самобутність, естетику народних творів письменника взагалі і як складову національної духовної культури, застосовувати основні методи літературного аналізу.

«Художня література відображає менталітет людей, висвітлює історичний фон, який формує національну свідомість, вводить читача в ситуацію, емоційну емпатію, сприяє естетичному ідеалу» [9]. Тому метою літературної освіти є розвиток духовного світу особистості, створення умов для формування внутрішнього попиту на постійне удосконалення та реалізації творчих можливостей. Завдання професійної підготовки викладачів філологічних спеціальностей полягає у тому, щоб навчити студента сприймати фольклорну чи літературну роботу ґрунтовно і естетично, тобто розуміти, медитувати на психології, філософії, казках, легендах, піснях, історіях тощо, таким чином культивуючи прагнення до обов’язкового проникнення в таємниці творчості письменника.

Викладач філологічних дисциплін повинен знати історію культури, щоб викладати мову та літературу в контексті культурного розвитку, вміти представити діалог культур, щоб обґрунтувати свою власну позицію з питань оцінки історичного минулого. Отже, майбутні викладачі філологічних дисциплін реалізують свою *культурну компетентність* у навчанні матеріальної та духовної культури, історичного розвитку нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів аборигенів, формування навичок застосування знань культури у професійній діяльності.

Педагогічна компетентність майбутнього викладача філологічних дисциплін ґрунтується на теоретичних знаннях і практичній підготовці, теорії виховання, дидактичних засадах навчального процесу, сучасних тенденціях в педагогічній теорії та практиці педагогічної етики, фундаментальних поняттях, законах, закономірностях розвитку педагогічних явищ, провідні педагогічні теорії, їх основні категорії і поняття.

Педагогічна компетентність передбачає набуття таких навичок:

- здійснювати методичну підготовку до заняття;
- здійснювати науково-педагогічне спілкування;
- володіти професійними та практичними навичками навчання мови та літератури;
- керувати пізнавальною діяльністю студентів;
- знайти найбільш ефективні способи впливу на студентів;

- урахувати їх вікові та психологічні особливості;
- створювати та об'єднувати команду;
- вирішувати навчальні цілі;
- планувати, контролювати та коригувати власну діяльність тощо.

Викладач філологічних дисциплін має бути підготовлений до навчання та виховання з урахуванням теми, якій вони навчають, для сприяння соціалізації, формування особистої загальної культури студента. Він також повинен використовувати різноманітні методи, методики, засоби навчання та виховання для розробки власного стилю викладання через свідомий вибір професійних освітніх програм та їх освоєння.

Ще однією компетентністю, яка дозволяє викладачам філологічних дисциплін продуктивно працювати зі студентами, є *психологічна компетентність*. Комплексне знання загальної, вікової, соціальної, педагогічної психології, лінгвопсихології, психічних процесів, пам'яті, мислення, мовленнєвої діяльності, вміння визначати рівень і пояснення особистісного розвитку, формування цінностей і ставлення до пізнавальної діяльності тощо.

Основа *методологічної компетентності* викладачів філологічних дисциплін складають методологічні та теоретичні знання мови, літератури, викладання культури, концептуальні засади, структура та зміст навчальних ресурсів (підручників, навчальних посібників), уміння застосовувати знання мови та літератури у педагогічній і соціальній діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-виховна, розвивальна, гностична тощо).

Методологічна робота викладача філологічних спеціальностей визначається наступними критеріями:

- мотиваційно-рефлексивний критерій (готовність і бажання викладача проводити педагогічну діяльність, створення та реалізацію цілей навчального процесу, мотив досягнення освітніх цілей, самокритичність, самоконтроль, самооцінка);
- когнітивні критерії (наявність психолого-педагогічних та спеціалізованих знань, що відповідають вимогам документів для організації та проведення навчального процесу).

Методологічна компетентність складається з двох складових: перша – здатність здійснювати традиційну педагогічну діяльність; друга – здатність розробляти педагогічну інновацію.

Інноваційна методична діяльність відображається у здатності викладача впроваджувати комплексний підхід до розробки та впровадження інновацій у системі освіти:

- використовувати існуючі інструменти оцінювання та освітнє середовище для розробки необхідних інновацій;
- вибирати та аналізувати психолого-педагогічні чинники та умови, що перешкоджають інноваціям, створювати сприятливі умови для реалізації соціально-психологічного клімату;
- впроваджувати навчальні технології, що забезпечують адекватне співвідношення змісту, інструментів, методів та організаційних форм навчання;

- застосовувати сучасні методи діагностування рівня когнітивної, емоційної, вольової та особистої сфер студента, оцінювати невідповідності в тих областях, які виникають у процесі навчання та виховання, зокрема, з використанням інноваційних технологій.

Викладачі філологічних дисциплін мають розуміти основні напрями лінгвістичної та літературної освіти в середніх школах. У зв'язку з тим, що такі предмети, як культура мови, стилістика, риторика, були введені в середню освіту (школи з гуманітарним профілем навчання), зміст навчального матеріалу різко зріс. Тому викладачі філологічних дисциплін повинні зміцнювати принципи інтеграції та міждисциплінарної взаємодії, приділяти особливу увагу текстуально-орієнтованому підходу філологічного навчання, спираючись на історію вивчення мови.

Зрозуміло, що викладач філологічних дисциплін також потребує фундаментального психолого-педагогічного навчання для того, щоб почати свою викладацьку кар'єру і приступити до неї за допомогою різних інструментів та інноваційних методів навчання. Одним з таких інструментів є комп'ютер. Навчання іноземним мовам за допомогою комп'ютера сьогодні є нормою життя. Кількість уроків відео, презентацій, аудіо-підтримки, мікроблогів і підкастів дає чудову можливість для саморозвитку і самонавчання. Крім того, ресурси Інтернету та нових комп'ютерних технологій мають використовувати як на заняттях, так і в домашніх завданнях. Таким чином, *інформаційна компетентність* також дуже важлива для викладачів, щоб бути конкурентоспроможними та мотивувати учнів до навчання. Інформаційна компетентність полягає не тільки в знаннях комп'ютерних програм, але й в інформаційній культурі, а також у комп'ютерній грамотності. Викладач XXI століття потребує розробки та реалізації змісту навчання мови, літератури, вітчизняної та іноземної культури за допомогою веб-технологій та мультимедіа.

Прагнення постійно вдосконалюватися, постійний пошук нових інструментів, стратегій і методів викладання та навчання формує *самоосвітню компетентність*, що також є важливою складовою професійної компетентності викладача філологічних дисциплін. Деякі дослідження додають *рефлексивну компетентність*, що безпосередньо впливає на творчу виразність особистості. Творчість є універсальною ознакою, яку не можна створювати, висвітлювати або прищеплювати за допомогою певних методів і прийомів. Ця характеристика людини може бути пробуджена і активована тільки через внутрішню, внутрішньо-рефлексивну здатність особистості шляхом створення нового ресурсу знань. У цих умовах рефлексія трактується не як джерело домінування, а як засіб особистісного зростання і виховання власної ідентичності людини та її життєвих творчих можливостей у широкому сенсі. Процес навчання виступає як процес самопізнання, самостійного створення, самостійної побудови навчальної взаємодії.

Студенти орієнтуються на особистісний розвиток здібностей до навчання. Дослідження довели, що

рефлексивна здатність студента є основною компетенцією майбутніх викладачів. А. Максимов виділяє наступні концептуальні засади формування рефлексивної компетентності студентів: підготовка майбутніх викладачів має базуватися на компетентнісно-активному підході; спеціально організована педагогічна рефлексія мусить бути фундаментом для підготовки майбутніх викладачів; рефлексивна компетентність – системна компетентність сучасного викладача; формування рефлексивної компетентності повинно бути адекватним характеру рефлексивної дії [2].

Ще однією важливою складовою професійної компетентності викладача філологічних дисциплін є *наукова компетентність*. Викладач закладу вищої освіти зобов'язаний володіти науковим розумом, уміти спостерігати і аналізувати, пропонувати гіпотезу для розв'язання суперечливих питань, проводити дослідження, аналізувати наукову літературу тощо, наприклад, здатність:

- вирішувати проблеми;
- задавати ключові питання для виявлення проблеми;
- збирати та аналізувати інформацію;
- вирішувати проблему як суб'єктивними думками, так і фактами;
- пояснювати причини проблем;
- будувати ефективний план дій для вирішення проблеми;
- розбивати складну проблему на частини і вирішувати її частинами;

- знаходити різні рішення для однієї проблеми та оцінювати ризики та переваги кожного з цих рішень;
- розраховувати у вирішенні проблеми, аналізувати наслідки в довгостроковій перспективі та визначати рішення;
- вирішувати проблеми/виклики в усіх сферах життя, використовуючи досвід, накопичений на заняттях [5].

Протягом життя навчання вимагає від викладача філологічних спеціальностей *прогностичної компетентності*, тобто компетентності, орієнтованої на завтра. Після закінчення університету вони мають бути готові працювати в закладах освіти різних типів і профілів, уміти організувати вивчення мови, літератури за різними програмами і підручниками, підбирати відповідні матеріали. Це підсилює увагу до розвитку особистих творчих здібностей, формування постійної мотивації до самоосвіти та саморозвитку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі. Усі вищезначені компетентності є невід'ємною складовою професійної компетентності викладача філологічних дисциплін та відображають специфіку філологічної підготовки. Проведені дослідження не охоплюють усіх аспектів формування професійної компетентності викладачів філологічних дисциплін. Подальші дослідження можуть бути проведені у напрямі розробки формування кожного компонента та моделювання комплексної методичної системи формування професійної компетентності викладачів філологічних спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
2. Максимов А. Практическая психология. Как разговаривать собеседника или Ремесло общения / Андрей Максимов. – М., 2005 – URL : <http://www.torrentino.com/torrents/877981>.
3. Сафонова В. В. Развитие культуры восприятия устной речи при обучении иностранному языку : современные методические проблемы и пути их решения / В. В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2011, № 5. – С. 2 – 9.
4. Словник української мови в 11 томах. (1973) – Том 4 – С. 250. [Електронний ресурс] – URL : <http://sum.in.ua/s/kompetentnistj>.
5. Федорова И. А. Структура исследовательской компетенции бакалавров образования и педагогики : международный и отечественный аспекты // Вестник Московского государственного областного университета, № 2, 2011 – URL : <http://vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/86>.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003, № 2. – С. 58–64.
7. Oxford dictionaries. URL : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/competence?q=competency>.
8. Raven, J. (2011). Toward Professionalism in Psychology and Education. – The Psychology of Education Review, Vol. 35, No. 2, p. 5 – 20 – URL : <http://www.eyeonsociety.co.uk/resources/towardsProfessionalismInPsychology.pdf>.
9. Richards, J. C., Schmidt, R., Kendricks, H., Kim, Y. (2002) Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. – Pearson Education Limited (Third Edition) – 606 p.

Л. В. Шерстюк,

ЧНУ ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна

СОСТАВЛЯЮЩИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Статья описывает компоненты профессиональной компетентности будущего преподавателя филологических специальностей. Уточнено понятие «компетенция» и «компетентность». Описаны компетентности, входящие в состав профессиональной компетентности будущих преподавателей филологических специальностей, которые формируются во время их обучения в высшей школе. Профессиональная компетентность будущего преподавателя филологических специальностей состоит из таких компетенций, как языковая, коммуникативная, литературная, культурная, педагогическая, психологическая, методическая, информационная, самообразовательная.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; преподаватели филологических специальностей; языковая компетентность; профессиональная компетентность преподавателя филологических специальностей; методическая компетентность.

L. Sherstiuk,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHILOLOGY TEACHERS

The article deals with forming professional philological competence of a future philology teacher. An ambiguity of the term «competence» is cleared out.

A. Khutorskoy considers «competence» in the system of general education. Competence is a set of personal interrelated qualities that reflect the specific requirements for graduate education. These requirements play the role of a pre-determined social norm for the student's educational preparation for effective participation in a particular field. A scientist defines «competence» as the possession of appropriate «competencies», including their personal relation to the competence and subject of activities related to vocational education. Thus, competence is a set of personal qualities of a student (value-meaning orientations, knowledge, skills, abilities), which are conditioned by the experience of his activity in a specific socially and personally important area.

At the same time there is only one equivalent to these Ukrainian terms in English.

The Oxford Dictionary defines competence as the ability to do something successful or effective, such as courses to increase staff competence; and competence as the ability to do something successful or effective or a large enough income to live, as a rule, is difficult.

Taking into account these definitions we made up the model of a future philology teacher from the view-point of competencies he/she must possess.

Professional philological competence of a future philology teacher comprises such competences as linguistic, communication, folklore and literary, cultural, pedagogical, psychological, methodological, information, self-developing. We described these integral competences and the process of their formation in the future philology teachers' professional training.

A special attention is paid to fundamental psycho-pedagogical training that a teacher of philological disciplines needs to begin a teaching career. But innovative teaching methods need various tools, such as a computer. Computer-assisted language learning is the norm of life today. The number of video lessons, presentations, audio support, micro-blogs and podcasts provides a great opportunity for self-development and self-study. In addition, the resources of the Internet and new computer technologies should be used both in the classroom and in homework. Thus, information competence is also very important for teachers to be competitive and motivate students to learn. But information competence lies not only in knowledge of computer parts and programs, but also in information culture, but also in computer literacy. The 21st century teacher needs to develop and implement the content of language teaching, literature, domestic and foreign culture through web technologies and multimedia.

Key words: professional philological competence; philology teachers; linguistic competence; philology teacher's professional competence; methodological competence.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д-р. пед. наук, професор;
Гришкова Р. О., д-р. пед. наук, професор.